

tématem, ktoré, jak autoři dokládají vhlédem do několika jeho oblastí, je dynamické a konstruované venkovskými i městskými aktéry v celospolečenském kontextu.

Eliška Hudcová

Ondřej Horký-Hlucháň, Tomáš Profant a kol.: *Mimo Sever a Jih. Rozumět globální nerovnostem a rozmanitosti*
Praha, Ústav mezinárodních vztahů 2015, 328 s.

Mimo Sever a Jih je prvý medzidisciplinárny zborník, ktorý sa pokúša naštartovať stále slabo rozvinutú diskusiu o postkolonializme (ako teórii i historickom momente) a vzťahoch globálneho Severu a Juhu v českej a slovenskej odbornej literatúre. Vzhľadom na tento stav je logické a užitočné, že na seba zborník do určitej miery prevzal úvodnú a prehľadovú funkciu. Celkové zameranie je predsa len viac akademické než aplikované a kapitoly sú na rôznych úrovniach náročnosti a špecializácie. Autori efektívne sprostredkujú kľúčové argumenty a diskusie vo svetovej literatúre formou kriticky argumentovaných a kvalitne napísaných statí, pričom v niektorých prípadoch vychádzajú aj z vlastných empirických výskumov. Každá kapitola pokrýva iný aspekt problematiky, vďaka čomu sa jednotlivé kapitoly dobre dopĺňajú a tvoria funkčný, aj keď nie vždy dostatočne explicitne prepojený celok.

Redaktori Ondřej Horký-Hlucháň a Tomáš Profant vo svojom úvode načrtávajú relevanciu postkoloniálnych prístupov pre súčasnosť českú a slovenskú spoločnosť, ponúkajú prehľad domácej literatúry, z ktorej zborník vychádza, a poukazujú na celkovo nedostatočnú reflexiu postkolonializmu a historických skúseností Česka a Slovenska ako súčasti globálneho Severu v našich spoločnostiach, politike a vede. Zdôrazňujú obtiažnosť vymedzenia globálneho Severu a Juhu a predstavujú pojem krízenia

nerovností a rozličností (*intersectionality*) ako kľúčový pre ich prístup. Z ďalších teoretických východísk kladú dôraz najmä na Saidov orientalizmus a kritiku dominantného modelu rozvoja u autorov ako James Ferguson a Arturo Escobar. Vzhľadom na to, a to i napriek chvályhodnej snahe prepojiť analýzu nerovností a rozličností, mi v úvode chýbal jasnejší výklad materiálnej a mocenskej nerovnosti medzi Severom a Juhom: v prvom rade (globálnej či transnacionálnej) politickej ekonómie, ktorá sa vzájomne spoluvytvára s hegemonickými režimami reprezentácie, na ktoré sa autori prevažne sústreďujú.

Prvá z dvoch kapitol Tomáša Profanta ponúka podrobnejší úvod do postkoloniálnych teórií a spriaznených „štúdií podrobených“ (*subaltern studies*) s dôrazom na príspevky kľúčových autorov ako Edward Said, Homi Bhabha, Gayatri Spivak, Dipesh Chakrabarty a Partha Chatterjee. Profant dosiahol ucelenosti kapitoly tým, že vysvetľuje aj komplementárne vzťahy jednotlivých príspevkov a rekapituluje ich hlavné kritiky a reakcie na ne.

Vladan Hodulák sa zaoberá globálnou politickou ekonómiou (vrátane jej historického vývoja), ortodoxnými a heterodoxnými prístupmi k nej, a praktickými aplikáciami z týchto prístupov odvodených rozvojových modelov na globálnom Severe a Juhu. To mu umožňuje dotknúť sa už naznačených otázok o teoretických a politických implikáciách postkolonializmu ako prístupu, ktorý chápe nerovnosť primárne ako problém reprezentácie.

Nada Johanisová, Zuzana Filipová a Eva Fraňková prispeli kapitolou o vzťahu hegemonického kapitalistického modelu rozvoja a občiny (*commons*). Rozoberajú dobre známe neoklasické argumenty o tzv. tragédii občiny aj empirické štúdie, ktoré ich vo významnej miere sponchybnili. Diskutujú prax uzatvárania (privatizácie či zoštátnenia) obcí, ako aj príklady funkčných obcí a snáh o ich obnovu s dôrazom na krajiny globálneho Juhu. Chýba však

dôkladnejšie rozpracovanie vzťahu občin a postkolonializmu.

Stať Miše Krenčeyovej o ľudských právach a ich problematických súvislostiach s globálnymi nerovnosťami sa venuje kritikám univerzalizmu a mocenských hierarchií ľudských práv a postkoloniálnym a feministickým odpovediam na tieto problémy. Absentovala mi však reflexia z postkoloniálneho hľadiska relevantnej skutočnosti, že sa diskurz a nástroje ľudských práv obmedzujú na porušovanie práv štátmi (pričom štáty sú zároveň, potenciálne rozporuplne, zodpovedné aj za ochranu práv), kým porušovanie práv neštátnymi aktérmi, vrátane transnacionálnych, často „severným“ kapitálom ovládaných korporácií, je prehliadané.

Blanka Knotková-Čapková sa sústreďí na prieniky či priesečníky (*intersectionality*) postkoloniálnych a rodových nerovností a ich reflexiu v postkoloniálnych a feministických diskurzoch a politikách. Vychádzajúc z diela politickej filozofky Marthy Nussbaum, Knotková-Čapková sa poziciouje na univerzalistickú, liberálnu stranu politicko-etickej diskusie o kultúrnom univerzalizme, relativizme a vzťahoch medzi jedincom a skupinou. Hoci jej argumentácii nechýba presvedčivosť, obohatila by ju reflexia v antropológii dobre známej kritiky chápania „kultúry“ ako zatvoreného a statického systému, z ktorého často vychádza univerzalistické odmietanie kolektívnych práv.

Pavel Barša kritizuje paradigmu tzv. „stretu civilizácií“, najlepšie známu z diela Samuela Huntingtona, pričom sa sústreďí najmä na jej vzťah so sekularizáciou. Vychádzajúc z prác historických sociológov ako Shmuel Eisenstadt, Barša sponchybuje Huntingtonov okcidentalistický univerzalizmus a tézu o nekompatibilitě určitých náboženských tradícií, najmä islamu, so sekularizáciou a demokratizáciou. Kapitola by lepšie komunikovala so zvyškom zborníku, keby viac rozpracovala vzťah medzi myšlienkou stretu civilizácií a globálnymi

nerovnosťami, o.i. v súčasnom kontexte eskalácie konfliktu medzi západným a moslimským svetom.

Kapitola Teodora Gyelníka rozvíja postkoloniálnu kritiku dominantného realizmu (teória hegemonického stability) a liberalizmu v medzinárodných vzťahoch. Vyšla sa však vývoju a aplikácií teórií medzinárodných vzťahov voči bývalému socialistickému svetu a tým pádom aj otázke, ako sa postkoloniálny moment pretína s tým postsocialistickým. Aj napriek tomu, že ide o zborník o globálnom Severe a Juhu, by bolo užitočné vniesť do diskusie aj čoraz viac fragmentovaný a sporný Východ, a to aj vzhľadom na protirečivé postavenie SR a ČR v súčasnom globálnom poriadku, ktorého sa dotkli redaktori v úvode.

Druhá Profantova stať sa venuje diskusiám o myšlienke postrozvoja a ich príspevkom k postkoloniálnej kritike dominantného modelu medzinárodného rozvoja. Nevyhýba sa ani kritike samotného konceptu postrozvoja, najmä jeho tendencie k esencijalizácii a romantizácii chudobných obyvateľov Juhu, ktorí sa majú stať objektmi postrozvoja namiesto rozvoja, hoci ich vlastné túžby sa často ukazujú byť viac konvenčné. Profant síce priznáva tieto riziká, ale v konečnom dôsledku obhajuje postrozvoj ako politický projekt a načrtáva jeho možné implikácie pre národné a lokálne politiky v ČR a SR.

Kapitola Tomáša Ryšku, ktorá artikuluje ostrú kritiku medzinárodného humanitarizmu, ťaží z evokatívnych etnografických opisov z prostredia severothajských detských domovov orientovaných často na deti z etnických menšinových skupín. Práve najrozsiahljší z týchto opisov, úvodná vineta o výročí založenia jedného takého domova, však nie je celkom zúžitkový – vynára sa v ňom viacero problémov, ktorými sa na viac abstraktnej úrovni Ryška neskôr v texte zaoberá, ale nespája ich explicitne s touto etnografickou situáciou. Otázky u mňa vyvolala lacanovská a žižekovská inšpirácia analýzy, ktorá podmienuje

nepríliš presvedčivú interpretáciu vzťahov so sociálnym, ekonomickým a politickým zakotvením pomocou psychologizujúcich konceptov ako „kolektívne nevedomie“ či „imaginárno“.

Kapitola Boba Kuřka o odkolonizovaní (akademického) poznania predstavuje vynikajúci záver zborníku. Kuřka ho spracoval formou fascinujúceho naratívu o vlastnej intelektuálnej a politickej ceste, v ktorom zúžitkoval sekundárnu literatúru aj osobné skúsenosti so zapatistickým hnutím pre reflexie o epistemickom a politickom pozicionovaní antropológa vo vzťahu k autentickej praxi dekolonizácie.

Ako som naznačil, niektoré argumenty v tomto zborníku pravdepodobne mohli byť ďalej prehĺbené a niektoré kapitoly lepšie previazané s nosnými problémami knihy. Využitá nebola ani príležitosť pre reflexiu tzv. utečeneckej krízy a reakcií na ňu u nás ako problematiky úzko previazanej s globálnymi nerovnosťami a vysoko aktuálnej v čase vydania zborníku. Napriek týmto parciálnym nedostatkom *Mimo Sever a Jih* predstavuje vzhľadom na spomínanú medzeru v českej a slovenskej literatúre možno až prekvapivo erudovaný, kritický a jasne argumentovaný príspevok k ešte sa len rodiacej diskusii o postkolonializme u nás.

Marek Mikuš

Erazim Kohák: *Oheň a hvězdy. Filosofická zamýšlení nad morálním smyslem přírody*

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2016, 313 s.

Erazim Kohák patrí k tým mysliteľom, ktorí časť svojho života strávili v cizine, mimo svoj pôvodný domov. O hľadání a vytvárení nového domova, o celkovom autorovom náhľadu na život a predovšetkým o otázkách morálnych je nově vydaná Koháková kniha psaná pred více jak 40 lety *Oheň a hvězdy*

(v originále *The Embers and the Stars*). Tato kniha doznala oproti anglickému originálu několika změn. Titul neobsahuje vůbec žádný seznam použité literatury, odkazy na konkrétní místa, odkud bylo čerpáno, žádný věcný či jmenný rejstřík. To vše si čtenář musí dohledat v anglickém originále. Další zvláštností Kohákovy knihy je i to, že vlastní text je velice často prostoupen autorovými zážitky z pobývání v americké přírodě, které mají tvořit jakousi živoucí základnu jeho názorů, mají je dokumentovat na samotné přírodě. Nejedná se tak o precizní argumentačně podložený text, jak jsme u některých myslitelů zvyklí. Můžeme říci, že Kohák je poučený, přírodní filosof. A filosofie mu není, jak uvádí sám, pouze jazykovou analýzou či metateorií, čistě spekulativní disciplínou (s. 16–17). Je něčím více, jak je patrní i z uvedeného popisu filosofie (viz s. 27).

První část s názvem „Physis: Myšlení přírody“ sestává ze tří kapitol, v nichž nás autor seznamuje se svým pojetím přírody a místa člověka v ní. Kohák se zde zabývá tématem noci (tmy) a dne (světla), tématem dobra a zla. Hovoří o prosvětlování noci, které tu má jak morální (přemáhání zla), tak epistemický rozměr (pronikání světla „pravdy“). K tomu se přidává na dalších stránkách i téma, které je s životem v přírodě spojené, totiž téma samoty a osamělosti. Pokud pochopíme svět jako prostředí okolo nás, jež je plné cizích věcí, lidí, zvířat, zavíráme si cestu k jeho pochopení, cestu k jeho smyslu. Na druhou stranu máme možnost chápat okolí jako své a bytosti v něm jako své bližní – vždyť jsou nám v tomto okolí na blízku (viz např. s. 39). V prvním případě můžeme skončit osamělí, v druhém případě spíše o samotě, která s sebou nese nutně něco negativního.

V druhé kapitole této části se čtenář může setkat s jakousi minimální teorií jazyka, nicméně abychom případně čtenáře nemátli, autorovy názory na funkci jazyka nejsou hlavní náplní této kapitoly. Nalez-